

جایگاه امنیت روانی در تعلیم و تربیت

□ محمدعلی حسن *

چکیده

امنیت روانی یکی از اساسی ترین و مهم ترین اموری است که در هر جامعه ای از ضروریات محسوب شده و بدون آن زندگی سعادت مندانه برای کسی امکان پذیر نیست، کارآیی و اثر بخشی آن در تعلیم و تربیت، موجب موفقیت در تحصیل، تأمین سلامت روانی افراد، و در نهایت، سعادت مندی یک جامعه می گردد. روان شناسان هم، معتقداند که امنیت روانی در آموزش های تربیتی و درمانی باعث رشد و شکوفایی هر چه بهتر شخصیت آدمی گردیده و از گرفتاری او به بیماری های مختلف روانی جلوگیری می کند. آرامش و امنیت یکی از مهمترین و ارزشمند ترین نعمت های خداوند است که در سایه آن، افراد و جوامع بشری به کمال و تعالی می رسند، طبق تعبیر متون اسلامی، معبری است که منتهی به نور و روشنایی می شوند. امری که در واقع منشا و زیر بنای تمامی امور بوده و با عدم آن هیچ گونه معالیت فردی و اجتماعی انجام پذیر نخواهد بود، لذا تمام عقلاء و ائمه علیهم السلام امنیت را به عنوان نیازهای اولیه جامعه یاد کرده و تمامی دین داران و حاکمان دینی را به تأمین و ایجاد آن توصیه نموده اند. دین مبین اسلام برای سعادت و تعالی بشر و برای موفقیت و در به دست آوردن زندگی بهتر، آموزش ها و رهنمودهای با ارزشی را ارائه نموده است که دامنه این آموزش ها، در تمام ابعاد زندگی افراد، حتی پیش از تولد را در بر می گیرد.

کلیدواژه ها: امنیت روانی، محیط سالم، تربیت عاطفی، تربیت اخلاقی، تعلیم و تربیت.

مقدمه

از آنجاکه برای رسیدن به هدف والا و برای شکوفایی استعداد های بشر، در زندگی فردی و اجتماعی امنیت روحی و روانی لازم و ضروری است، دین مبین اسلام برای ایجاد امنیت و محیط سالم در جوامع انسانی بسیار تأکید کرده است. یکی از اساسی ترین ریشه فساد، جهل است، لذا به خاطر مبارزه با جهل اولین آیه ای که بر پیامبر اسلام ﷺ نازل گردید، آیه ی تعلیم بود. بدون شک تعلیم و تربیت بالخصوص تعلیم و تربیت اسلامی نظامی جامع و کامل است که تمام ابعاد وجودی انسان را مورد توجه قرار می دهد. همین طور در تعلیم و تربیت اسلامی جسم و روان، حیات دنیوی و اخروی، جامعه و فرد، هر دو مورد توجه قرار می گیرند و هر دو باهم باید پرورش یابند.

یکی از مهم ترین مسئولیتی که بر عهده والدین می باشد مسئولیت تعلیم و تربیت کودکان است. بنابراین همت، تلاش و ابتکار در ساختن معنویت فرزندان، وظیفه همه دردمندان و مسئولیتی است که سعادت فرزندان خود را هدف قرار داده است. این وظیفه با تلاش و کوشش مداوم، برنامه ریزی ها و با استفاده از تجربیات، میسر است.

نقش تعلیم و تربیت در زندگی انسان بر هیچ کس پوشیده نیست و اهمیت و ضرورت آن را هیچ کس مورد تردید قرار نداده است. به خاطر اینکه آدمی در آغاز ولادت فاقد علم و ادراک بود، این تعلیم است که به تدریج استعدادهای بالقوه را به فعلیت، و بعد انسان را اوج ارزش ها می رساند. چنانچه قرآن کریم می فرماید:

وَ اللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَ جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَ
الْأَبْصَارَ وَ الْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (نحل: ۷۸)؛ (و خداوند شما را از شکم های
مادراتان خارج نمود در حالی که هیچ چیز نمی دانستید! و برای شما، گوش و چشم و عقل
قرارداد، تا شکرانه نعمت او را بجا آورید).

جایگاه امنیت روانی در تعلیم و تربیت

از آنجاکه برای رسیدن به هدف والا و برای شکوفایی استعداد های بشر، در زندگی فردی و اجتماعی امنیت روحی و روانی لازم و ضروری است، دین مبین اسلام برای ایجاد امنیت و

محیط سالم در جوامع انسانی بسیار تأکید کرده است. یکی از اساسی‌ترین ریشه‌های فساد، جهل است، لذا به خاطر مبارزه با جهل اولین آیه‌ای که بر پیامبر اسلام ﷺ نازل گردید، آیه‌ی تعلیم بود. بدون شک تعلیم و تربیت بالخصوص تعلیم و تربیت اسلامی نظامی جامع و کامل است که تمام ابعاد وجودی انسان را مورد توجه قرار می‌دهد. همین‌طور در تعلیم و تربیت اسلامی جسم و روان، حیات دنیوی و اخروی، جامعه و فرد، هر دو مورد توجه قرار می‌گیرند و هر دو باهم باید پرورش یابند.

یکی از مهم‌ترین مسئولیتی که بر عهده والدین می‌باشد مسئولیت تعلیم و تربیت کودکان است. بنابراین همت، تلاش و ابتکار در ساختن معنویت فرزندان، وظیفه همه دردمندان و مسئولیتی است که سعادت فرزندان خود را هدف قرار داده است. این وظیفه با تلاش و کوشش مداوم، برنامه‌ریزی‌ها و با استفاده از تجربیات، میسر است.

نقش تعلیم و تربیت در زندگی انسان بر هیچ‌کس پوشیده نیست و اهمیت و ضرورت آن را هیچ‌کس مورد تردید قرار نداده است. به خاطر اینکه آدمی در آغاز ولادت فاقد علم و ادراک بود، این تعلیم است که به تدریج استعدادهای بالقوه را به فعلیت، و بعد انسان را اوج ارزش‌ها می‌رساند. چنانچه قرآن کریم می‌فرماید:

وَ اللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئاً وَ جَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَ
الْأَبْصَارَ وَ الْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (نحل: ۷۸)؛ و خداوند شما را از شکم‌های
مادرانتان خارج نمود درحالی‌که هیچ‌چیز نمی‌دانستید! و برای شما، گوش و چشم
و عقل قرارداد، تا شکرانه نعمت او را بجا آورید.

۱. امنیت روانی

مراد از امنیت روانی، امنیت و آرامش وجدان و درون آدمی است، و حیثیت فرد در ساختمان جامعه، حیثیت یک آجر است که به‌عنوان سنگ بنیاد آن قرار داده می‌شود. به خاطر این‌که جامعه، از افراد تشکیل می‌شود، و اگر وجدان و درون آحاد افراد شاد و سلامت و آرامش کامل داشته باشند، امکان تلاش و فعالیت در جهت ایجاد ارتقای امنیت روحی و روانی ایجاد خواهد شد. و این آرامش ایجاد نمی‌شود مگر اینکه انسان برخوردار از عقیده ارزشمند ایمان باشد.

روح انسان به طور فطری به این حقیقت توجه دارد که باید در زندگی همواره، به خدا توجه داشته و به جلب نظر او پردازد و احساس لذت راستین در این عرصه، معنای واقعی خود را بازمی‌یابد و برعکس، اگر ارتباط معنوی میان خدا و آدمی در آفاق زندگی قطع گردد انسان به طور فطری [در پیش وجدان خود] احساس گناه کرده، خود را خسارت زده و عقب‌افتاده احساس می‌کند و این راه زمینه‌های ابتلا به بیماری‌های افسردگی در روح او، پدید می‌آید. نکته قابل ذکر این است که بیماری افسردگی در میان کسانی که دارای ایمان قوی نیستند، شایع‌تر است و دقت در این امر نشان می‌دهد که اتصال به مبدأ لایزال قدرت الهی به روح آدمی قدرت مقاومت ویژه‌ای در برابر عوامل شکست می‌بخشد. (کریمیان، ۸۱، ۱۳۸۷).

۲. مراتب امنیت روانی

بر اساس آیات قرآن و روایات معصومین علیهم‌السلام، برای امنیت روانی دو تا مراتب قابل تصور است.

۱. اول اینکه امنیت روانی با «فطرت» انسان ارتباط دارد. فطرت یعنی حالت اولیه انسان بر فرض اسلام، پاک و خوب است. از نظر اسلام، انسان موجودی است که با یک سری ویژگی‌ها و گرایش‌های معنوی و متعالی به دنیا می‌آید. در این مرتبه، تمام انسان‌ها دارای سلامت روحی و روانی هستند. در آموزش‌های اسلامی تأکید شده است که این حالت در انسان باید حفظ شود.

۲. دوم اینکه انسان طبق احکام دین مبین اسلام و قرآن تلاش و کوشش می‌کند و سلامت روانی را به دست می‌آورد. در این مرتبه انسان با دوره‌ای روبرو می‌شود و صاحب اختیار است که کدام راه را انتخاب می‌کند. چنانچه خداوند می‌فرماید: «قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا». (شمس: ۹، ۱۰)؛ (هر کس که جان خود را از انحراف پیراست رستگار شد و هر که آن را بیالود زیان‌کار شد).

چون انسان هم غرایز مادی و حیوانی دارد و هم گرایش‌های معنوی و متعالی. با الفاظ دیگر انسان دو ساحتی است. بُعد معنوی، که از آن «عقل» و بُعد مادی که از آن «شهوت» تعبیر

شده است. امیر مؤمنان علی علیه السلام در این باره می فرماید:

ان الله عزّ و جلّ ركبّ في الملائكة عقلاً بلا شهوة و ركبّ في البهائم شهوة بلا عقل، و ركبّ في بنى آدم كليهما. فمن غلب عقله شهوته فهو خير من الملائكة و من غلبت شهوته عقله فهو شر من البهائم (مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۵: ۲۹۹). خدای بزرگ، در ملائکه عقل بدون شهوت قرارداد، و در حیوانات شهوت بدون عقل را نهاد و در انسان عقل و شهوت، هر دو را قرارداد. بر این اساس هر کس که عقلش بر شهوتش پیروز گردد از ملائکه برتر باشد، و آن که شهوت او بر عقلش غالب آید، از حیوانات پست تر خواهد بود.

خداوند در قرآن مجید در این باره می فرماید: «و نفس و ما سويها فالهمها فجورها و تقواها»؛ (سوگند به نفس و آن کس که او را به اعتدال آفرید و پرهیزگاری و پلیدکاری اش را به او الهام کرد).

پس هر انسانی این دو نوع گرایش را در خود می یابد. حالا اختیار دارد که سلامت روانی را کسب کند و از پیروز شدگان باشد و یا راه کج برود و از کفران نعمت کنندگان. «إنا هدیناه السبيل إماما شاكرا و إماما كفورا». (انسان: ۳)؛ (ما راه را به او نشان دادیم، خواه شاکر باشد (و پذیرا گردد) یا ناسپاس!).

۳. تأثیرگذاری امنیت روانی در تعلیم و تربیت

در نگاه شریعت مقدس اسلام انسان مجموعه ای از استعدادها بالقوه است که این استعدادها باید شکوفا شوند، و به فعلیت برسند. در آوردن این استعدادها و توانایی ها، نیازمند تعلیم و تربیت است. افراد و اشخاص هستند که جوامع را تشکیل می دهند لذا اگر در مرحله تکوین، افراد درست تربیت شوند جامعه نیز به تبع افراد و آحاد تربیت یافته و جامعه سالم خواهد شد. تأثیر تربیت به فرد محدود به یک نفر نیست بلکه تربیت یک نفر کافی است تا خانواده ای حتی قبیله ای را تحت تأثیر قرار دهد. دین مبین اسلام نیز برای اینکه صلح و امنیت روحی و روانی را در زندگی انسان استقرار بخشد، تعلیم و تربیت درست را معرفی نموده است. اسلام تأکید دارد که رابطه با تعلیم و تربیت انسان باید قبل از استقرار نطفه بلکه قبل از ازدواج اهتمام کند

و اسلام برای این دستورات خاص و ویژه‌ای را در نظر گرفته است که به برخی از آن‌ها اشاره‌ای خواهیم داشت.

۱-۳. انتخاب مادر برای فرزند

دین مبین اسلام تأکید دارد که انسان در انتخاب همسر دقت کند، و سفارش می‌کند که با زنانی که با شوهر و فرزندان مهربان هستند ازدواج نمایند. «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَيْرُ نِسَائِكُمْ نِسَاءُ فُرَيْشِ الطُّفْهَنِ بِأَزْوَاجِهِنَّ وَأَرْحَمُهُنَّ». (حرعاملی، ۱۴۰۹، ۲۰: ۳۷)؛ و برعکس زنانی که در خانواده خود ذلیل و از نظر عاطفی عقده حقارت دارند ازدواج نکنند. «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِشَرِّ نِسَائِكُمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَخْبِرْنَا قَالَ مِنْ شَرِّ نِسَائِكُمُ الدَّلِيلَةُ فِي أَهْلِهَا الْعَزِيزَةُ مَعَ بَعْلِهِ». (صدوق، ۱۴۱۳، ۳: ۳۹۱)؛ به خاطر اینکه زنی می‌تواند فرزندان خود را درست تربیت نماید که خودش از بهداشت روانی سالم برخوردار باشد به خاطر این که روان‌شناسان امروز بر این باورند که صفات و حالات روحی و روانی والدین در تکوین شخصیت طفل تأثیر گزار است، اما این مطلب را چهارده قرن قبل قرآن کریم و روایات معصومین علیهم‌السلام بیان نموده است چنانچه قرآن کریم می‌فرماید:

وَ الْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ
نُصِرَفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ (اعراف: ۵۸)؛ (سرزمین پاکیزه و شیرین)، گیاهش
به فرمان پروردگار می‌روید اما سرزمین‌های بدطینت (و شوره‌زار)، جز گیاه ناچیز
و بی‌ارزش، از آن نمی‌روید این‌گونه آیات (خود) را برای آن‌ها که شکرگزارند، بیان
می‌کنیم).

روزی پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در جمع اصحابش بلند شده و آن‌ها را مورد خطاب قرار می‌دهد و می‌فرماید:
پرهیزید از گیاهان سبز و خرمی که در سرگین، پرورش یافته است. از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم سؤال می‌شود که یا
رسول‌الله مقصود شما از این سخن چیست؟ پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: مراد زنان زیبا و خوش‌صورتی
است که در خانواده فاسد و محیط ناسالم پرورش یافته باشد. (کلینی، ۱۴۰۷، ۵: ۳۳۲).

اهلیت اطهار علیهم‌السلام هم در این مورد بسیار دقت داشتند و به دیگران در این امر سفارش
کرده‌اند پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در جای دیگر می‌فرماید:

بنگر فرزند خود را در کجا قرار می دهی که خون تأثیر خود را باقی می گذارد. «أنظر فی آی نصاب تضع ولدك فإنّ العرق دساس». (پاینده، ۱۳۸۲، ۲۶۶)؛ و در جای دیگر می فرماید: «السعيد سعيد فی بطن أمه و الشقی شقی فی بطن أمه». (صدرالدین شیرازی، ۱۳۸۳، ۴: ۴۲۴)؛ خوشبخت کسی است که در شکم مادر خوشبخت شده و بدبخت کسی است که در شکم مادرش بدبخت شده است.

۲-۳. توجه به سلامت جسمی و روحی مادر

خوب است که نه فقط زن بلکه زن و شوهر هر دو هنگام ازدواج از آمادگی روحی و جسمی طرفین مطمئن شوند. پس مردی که از خانواده شاداب، سالم از لحاظ روحی و روانی است، نباید با دختری از خانواده ای که دارای روحیه ی گرفته و افسرده است، خواستگاری کند، و برعکس. تا زندگی شاداب و موردعلاقه شان مهیا شود. در غیر این صورت امکان دارد که اثرات مخربی در خانواده خواهد گذاشت، که بر اثر آن هم شیرینی و لذت زندگی را نخواهند چشید و هم محروم از فرزندان سالم و شاداب خواهند شد.

چون فرزندان بیشتر اوقات خود را در کنار مادر سپری می کنند و خیلی چیزها را از مادر می آموزند. بنا براین مرد باید آموزش و تربیت همسرش را مهم ترین مسئولیت خود قرار دهد و باید به تربیت همسر پردازد. به خاطر اینکه زمانی که مادر درست آموزش ببیند و تربیت شود، تربیت فرزندان او با سهولت انجام می پذیرد. زیرا او اولین آموزگار فرزند است.

ازلحاظ روحی و روانی نیز اسلام به سلامت روح و روان در دوران حاملگی توجه کرده است و از روایاتی که در مورد خوش رفتاری با زن و تأمین آرامش روانی او بحث می کند، می توان استفاده کرد که در دوران حاملگی نیز آرامش زن نقش مهمی در تربیت فرزند دارد؛ زیرا (عصبانیت" مادر پیش از به دنیا آمدن طفل ممکن است به نیروهای حیاتی جنین لطمه وارد آورد، تا آنجا که او را به یک موجود عصبی مبدل کند، و از این نکته باید پی برد که تا چه اندازه لازم است ما در دوران بارداری از اندیشه های اندوه انگیز و از غم و غصه دوری جوید و صفا و آرامش خاطر خود را نگهدار باشد). (بیچ ریموند، بی تا، ۲۷).

رسول خدا ﷺ در این باره فرموده است: «إِيَاكُمْ وَ تَرْوِجَ الْحَمَقَاءَ فَإِنَّ صُحْبَتَهَا بَلَاءٌ وَ وُلْدَهَا ضِيَاءٌ». (کلینی، ۱۴۰۷، ۵: ۳۵۴)؛ (از ازدواج با زنان کودن پرهیزید که هم نشینی آن‌ها (نوعی) بلا و فرزندشان تباه است).

۳-۳. ایجاد محیط سالم و آرام در خانواده

پس از انتخاب همسر شایسته و توجه به آموزش و تربیت او، مهم‌ترین وظیفه، ایجاد محیط روانی سالم در خانه است. برای مرد لازم است که آرامش روحی و روانی را برای همسرش در محیط خانه فراهم کند، مرد عاشق و شیفته همسرش شود تا زن هم باروی گشاده و لبخند با او برخورد کند، به خاطر اینکه هرچه محیط خانه صمیمی‌تر و درس‌آموزتر باشد، آموزش و تربیت آن‌ها هموارتر و آموختن‌هایشان از محیط بیشتر و پایدارتر خواهد شد.

تا زمانی که چنین فضایی فراهم نشود، و فرزند در چنین فضایی قرار نگیرد، استعداد های او هرگز شکوفا نخواهند شد. برای این کار (هر یک از زوجین به مرور زمان بخشی از افکار، ترجیحات و فردیت و حتی بخشی از حقوق مستقل خود را کنار بگذارند و محدوده‌ای را برای افکار طرف مقابل بپذیرند و با مشورت و مذاکره، نظریات خود را مکمل یکدیگر قرار دهند). (احمد صادقیان، ۱۳۸۶، ۱۱۴). (محیط رنگ دهنده شخصیت، اخلاق و رفتار کودک است و میزان نفوذ آن در افراد به حدی است که حتی می‌تواند زمینه را برای زیر خاکستر رفتن فطرت فراهم کند، شما می‌دانید که فرزند شما صادق و امین به دنیا می‌آید، ولی در اثر محیط نابهنجار و غیرعادی، بزهکار و منحرف می‌شود. محیط می‌تواند در جسم و جان، در اندیشه و فکر کودک، در روان و عواطف او اثر بگذارد. فعالیت‌های کودک را به سوئی خاص جهت دهد. موجبات کم‌روئی یا پرروئی او را فراهم آورد، آدمی را به زندگی امیدوار و یا از آن نگران سازد. محیط می‌تواند استعداد های مادر زادی طفل را شکوفا سازد و یا آن را در طفل هم چنان مخفی دارد. طفل را در شرایطی خاص هضم کرده و یا موجبات رشد او را فراهم آورد. حتی رشد جسمی و روانی او را به‌به تعویق انداخته و یا تسریع نماید). (قائمی، ۱۳۶۶، ۲۱۰). چون محیط آرام در تربیت فرزند بسیار مؤثر خواهد بود، مادران باید سعی کنند محیط خانواده را در آرامش و امنیت

و دور از اضطراب و افسردگی قرار دهند، اضطراب و هیجان به کودک صدمه می‌زند و در نتیجه بیمار می‌شود. این نخستین ابزار طرح تربیتی موفق است. هرکه دلسوز فرزند خود است پیش از هر کار باید بکوشد تا حد امکان فضای خانه آکنده از آرامش و مهرورزی شود.

۳-۴. احترام همسر در خانواده

یکی از چیزهایی که موجب اختلاف و ازهم‌پاشیدگی یک خانواده می‌شود، که به سبب آن تربیت فرزندان متأثر می‌شود، تحقیر شدن زن توسط شوهر و تحقیر شدن شوهر توسط زن است. این مورد بیشتر، تحقیر زن توسط شوهر دیده می‌شود که بر اثر آن کینه و کدورت در دل زن ایجاد می‌شود و گاهی برعکس مرد مورد تحقیر قرار می‌گیرد در نتیجه در خانواده اختلاف ایجاد می‌شود و شیرینی زندگی را از دست می‌دهند. اما اگر زن و شوهر یکدیگر را احترام کنند و یکدیگر را ارزش بدهند، زندگی شیرین و شادابی برایشان میسر خواهد شد.

پیامبر گرامی اسلام ﷺ در این باره فرموده‌اند: «حَقُّ الْوَالِدِ عَلَى وَالِدِهِ إِذَا كَانَ ذَكَرًا أَنْ يَسْتَفْرِهَ أُمَّهُ». (کلینی، ۱۴۰۷، ۶: ۴۹)؛ (حق فرزند بر پدر این است که پدر، مادر را احترام کند). یکی از مهم‌ترین مسائل در خانواده احترام و ابراز محبت و تشکر اعضای خانواده از یکدیگر است. وقتی که فرزند، مادر را در نگاه پدر محترم و محبوبه می‌بیند، احساس امنیت و آرامش می‌کنند. یکی از آدابی که در حسن معاشرت با خانواده تأثیر دارد، حضور مرد در خانه در کنار خانواده است.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرمایند: «جُلُوسُ الْمَرْءِ عِنْدَ عِيَالِهِ أَحَبُّ إِلَيَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ اعْتِكَافٍ فِي مَسْجِدِي هَذَا». (نشستن نزد خانواده از اعتکاف و عبادت در مسجد مدینه نزد خدا محبوب‌تر است. (ورام، ۱۴۱۰: ۲: ۱۲۲)؛ مادری که در خانه از احترام پدر محروم باشد، نخواهد توانست نقش مادری خود را به‌درستی ایفا نماید).

۳-۵. اثر تغذیه مادر بر فرزند

تغذیه پدر و مادر تأثیر زیادی در تکوین شخصیت فرزند دارد، لذا اسلام برای سلامتی جسمانی و روانی کودک دستورهایی داده است. برای سلامتی جسمانی به زن حامله دستورهای

غذایی داده است، چنانچه پیامبر اسلام می فرماید: «كُلُوا السَّفْرَجَلَ فَإِنَّهُ يَزِيدُ فِي الذَّهْنِ وَ يَذْهَبُ بِطَخَاءِ الصَّدْرِ وَ يَحْسُنُ الْوَلَدَ». (نوری، ۱۴۰۸، ۱۶: ۴۰۲). (به بخورید که باعث تقویت ذهن انسان، از بین بردن کدورت سینه و نیکو شدن فرزند می شود). حضرت امام رضا علیه السلام از علی علیه السلام روایت فرمود:

جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ - عَلَيْكُمْ بِالْبِرْنِيِّ فَإِنَّهُ خَيْرٌ تُمُورِكُمْ - يَقْرَبُ مِنَ اللَّهِ وَ يَبَاعِدُ عَنِ النَّارِ». علی بن موسی علیه السلام، صحیفه امام رضا (ع، ۱۴۰۶، ۸۵)
(جبرئیل بر پیامبر فرود آمد و گفت: بر شما باد خوردن خرماي برنی، چراکه آن بهترین خرماي شماست و انسان را به خدا نزديك و از آتش دور می کند.

انعقاد نطفه حضرت زهرا علیه السلام بعد از کناره گیری پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از همسرش حضرت خدیجه علیه السلام به مدت چهل روز و تغذیه از نعمت بهشتی بیانگر تأثیر تغذیه والدین در تکوین شخصیت، صفات و حالات روحی و روانی شکل گیری فرزند است.

۳-۶. اثر حالات روحی و روانی مادر بر فرزند

حالات و جنبه های عاطفی زن در دوران حمل در کودک اثر می گذارد. بدین نظر مادران در این دوره باید مراقبت هائی داشته و ضوابطی را مورد رعایت قرار بدهند:
مادر در دوران حمل باید از اضطراب، دلواپسی ها و نگرانی دور و برکنار باشد که این امر در جنین اثری منفی می گذارد. تحقیقاتی عملی نشان می دهند که بین مادر و جنین رابطه ای عصبی نیست. ولی حالات عاطفی شدید مثل ترس، عصبانیت، دستگاه عصبی مادر را تحت تأثیر قرار می دهد که این خود باعث ترشح غدد و مواد شیمیائی مخصوصاً از طریق غدد فوق کلیه دیگر غدد می شود که آن وارد خون می گردد و از طریق جفت به جنین منتقل می شود.
بررسی های علمی نشان می دهند: مادرانی که در دوران بارداری مضطرب بودند. نوزادان آن ها این خصایص را داشتند:

○ فعالیت و حساسیت بیش از حد و اندازه داشته اند.

○ کودکانی بودند گریه ای و پر از جیغ و داد و فریاد که گاهی برای غذا دو سه ساعت گریه می کردند.

○ حالات و رفتار و عکس‌العمل‌های آنان بسیار نامناسب بوده و اغلب صورت عصبی داشته است. (قائمی، ۱۳۶۶، ۱۴۵).

۳-۷. فرزند آیینہ شخصیت والدین

انسان مانند درخت هست، اگر درخت سالم و سرسبز و شاداب باشد، میوه سالم و خوب می‌دهد. و اگر سالم نباشد، میوه‌ی معیوب می‌دهد و یا اصلاً میوه نمی‌دهد، همین‌طور پدر و مادر اگر از لحاظ جسمی، روحی و روانی سالم باشند و دستورات اسلامی را در زندگی‌شان رعایت کنند، صاحب فرزندان سالم و شاداب خواهند شد. حضرت علی علیه السلام می‌فرمایند: «حسن الأخلاق برهان کرم الأعراق». (آمدی تمیمی، ۱۴۱۰، ۳۴۶). (سجایای اخلاقی دلیل پاکی وراثت و فضیلت ریشه خانوادگی است). اسلام برای پاکی نسل مسلمانان تمام مراقبت‌های لازم را در امر زناشویی دستور داده و به کلیه جهات روحی و جسمی زن و مرد توجه نموده است و افزون بر این که مردم را از ازدواج با بیماران شدید روانی افراد بسیار کم‌هوش و شراب‌خوار بر حذر داشت، در مقام مشورت و راهنمایی، ازدواج با افراد بدخلاق را نیز اجازه نداده است. در روایتی از امام رضا علیه السلام آمده است: شخصی می‌گوید: از امام علیه السلام پرسیدم یکی از بستگانم می‌خواهد با من وصلت کند، ولی بدخلاق است، حضرت فرمود: اگر اخلاقش بد است، با او ازدواج نکن. (کلینی، ۱۴۰۷، ۵: ۵۶۳).

اخلاق بد همسر باعث ناراحتی و تلخ شدن زندگی می‌شود و روی فرزند نیز تأثیر نامطلوبی بر جای می‌گذارد و باعث ایجاد زمینه‌های اضطراب‌انگیز، ترس و هیجانات هست که نتیجه‌اش تأثیر منفی در جنین است.

وحشت فوق‌العاده مادر، نگرانی‌ها، دلواپسی‌ها و نیازهای ارضا نشده نیز در جنین اثر نامطلوب دارند. (احمد صادقیان، ۱۳۸۶، ۱۳۳).

۸. پرورش سجایای اخلاقی و تربیت فرزند از بدو تولد

روان‌شناسان معتقدند که پیش از اینکه ناهنجاری‌های رفتاری، در زندگی کودک پدید بیایند، باید عوامل پدیدآورنده آن شناسایی و پیشگیری شود. گاهی والدین در تربیت و پرورش

فرزندان سهل انگاری می کنند،

که سبب بروز مشکلات تربیتی می شوند و فرزندان را از دست می دهند. و دشمنان خود قرار می دهند. چنانچه امام علی علیه السلام می فرماید: «وَلَدُكَ رِيحَاتُكَ سَبْعًا، وَخَادِمُكَ سَبْعًا، ثُمَّ هُوَ عَدُوُّكَ أَوْ صَدِيقُكَ». (ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۲۰: ۳۴۳). (فرزندت، هفت سال دسته گل تو و هفت سال خدمتکار توست. سپس یا دشمن توست و یا دوست تو).

رسول خدا صلی الله علیه و آله در همین باره می فرماید: «يَا عَلِيُّ لَعَنَ اللَّهُ وَالِدِينَ حَمَلًا وَلَدَهُمَا عَلِيٌّ عُقُوقِهِمَا». (لعت خدا بر پدر و مادری که فرزند خویش را بد تربیت کنند و موجبات عاق خود را فراهم نمایند). این حدیث طولانی است و در همین حدیث می فرماید: «يَا عَلِيُّ رَحِمَ اللَّهُ وَالِدِينَ حَمَلًا وَلَدَهُمَا عَلِيٌّ پَرِّهِمَا». (صدوق، ۱۴۱۳، ۴: ۳۷۲؛ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۲۱: ۳۹۰). (خدای رحمت کند کسی که فرزند خود را نیک تربیت کند). در جای دیگر می فرماید: «رَحِمَ اللَّهُ مَنْ أَعَانَ وَلَدَهُ عَلِيٌّ بِرَّهُ...». (کلینی، ۱۴۰۷، ۶: ۵۰)؛ (خدای رحمت کند کسی که فرزند خود را به نیک رفتاری کمک کند) از آن حضرت پرسیدند، چگونه؟ فرمود:

۱. آنچه کودک در توان داشته و انجام داده، از او بپذیرند.

۲. آنچه انجام آن در توانش نیست، از او نخواهند.

۳. او را به گناه و طغیان وادار ن سازند.

۴. به او دروغ نگویند و در برابر او رفتار نابخردانه انجام ندهند.

از این روایات چنین برمی آید که ما نسبت به فرزندان وظایفی و مسئولیت هایی بر عهده داریم لذا در تربیت فرزندان خویش سهل انگاری نکنیم و از همان بدو تولد در تربیت آنان پردازیم چراکه همه ما دوست داریم فرزندان ما دوست ما باشند نه دشمن.

۳-۹. محبت به فرزند مهم ترین راه تربیت (امنیت عاطفی)

مانند غریزه های گرسنگی، تشنگی، امنیت و...، محبت هم یکی از غریزه های است و یکی از تمایلات فطری بشر است که از نیازهای کودک هست که باید این نیاز ارضا شود. ارضاء این خواسته در حقیقت اطاعت از قانون خلقت و فرمان برداری از آئین فطرت است. دین مبین

اسلام محبت به فرزندان را وظیفه والدین قرار داده است. پیامبر اسلام ﷺ می فرماید: «أَحِبُّوا الصَّبِيَانَ وَارْحَمُوهُمْ». (کودکان را دوست بدارید و با آنان دلسوز و مهربان باشید). (کلینی، ۱۴۰۷، ۶: ۴۹).

محبت و مهرورزی ابزاری است که افراد را نرم، تسلیم و گوش به فرمان می سازد، حتی گستاخ ترین کودکان هم با این ابزار اصلاح می شوند. محبت و مهرورزی به کودک، از مهم ترین ابزار برای رسیدن به اسرار کودک است. زمانی که فردی به کودک محبت و مهربانی می کند، قلب او را در اختیار می گیرد و آرام آرام می تواند از مسائل و مشکلات او آگاه شود و راه درمانش را شناسایی و دنبال نماید.

زمانی که رسول خدا ﷺ کودکان انصار را می دید بر سر آنان دست می کشید و به آنان سلام می کرد و دعایشان می فرمود. روزی پیامبر ﷺ از راهی می گذشت که کودکان بازی می کردند. چون نگاهش به یکی از آنها افتاد نزد او نشست و پیشانی او را بوسید و به وی محبت نمود... و فرمود: روزی دیدم این کودک با فرزندم حسین بازی می کند و خاک های زیر پای حسین را برمی دارد و به صورت خود می مالد. چون او از دوستان حسین است من هم او را دوست دارم. گاه می شد کودکی را نزد آن حضرت می آوردند و او در دامن حضرت، خود را خیس می کرد. اطرافیان با پرخاش به کودک می کوشیدند از کار او جلوگیری کنند و وی را از دامن رسول خدا ﷺ جدا سازند، که آن حضرت آنان را از این کار باز می داشت و می فرمود: با تندی از ادرار کردن کودک جلوگیری نکنید. سپس کودک را به حال خود رها می کرد تا حاجتش برآورده شود. آنگاه خود می رفت و لباسش را تطهیر می کرد.

(روزی آن حضرت با گروهی از مردم نماز جماعت می خواند. در هنگام سجده، حسین عجل الله فرجه که کودکی خردسال بود، بر پشت رسول خدا ﷺ می نشست و پاهایش را حرکت می داد. وقتی پیامبر ﷺ سر از سجده برمی داشت او را می گرفت و کنار خود روی زمین می گذاشت. «عن أبي هريرة، قال: «كنا نصلّي مع رسول الله ﷺ العشاء، فإذا سجد وثب الحسن والحسين علي ظهره، وإذا رفع رأسه أخذهما فوضعهما وضعا رفيقا، فإذا عاد عادا، فلما صلى جعل واحدا هاهنا، وواحدا هاهنا».) (مظفر نجفی، ۱۴۲۲، ۶: ۴۶۷). و در سجده دیگر این رفتار حسین عجل الله فرجه و

آن حضرت تکرار می‌شد. فردی یهودی که شاهد این صحنه بود پس از نماز به رسول خدا ﷺ گفت: با کودکان خود طوری رفتار می‌کنید که ما هرگز رفتار نکرده‌ایم. حضرت فرمود: اگر شما به خدا و فرستاده او ایمان داشتید با کودکان خود مهربان بودید. آن مرد پس از مشاهده آن رفتار و شنیدن این سخن، مسلمان شد.

۱۰-۳. تربیت فرزندان با اعطای شخصیت

تکامل روانی و عصبی طفل، تصادفی نیست بلکه از روی قواعد معینی انجام می‌گیرد و نباید درباره عقب افتادگی یکی از جلوه‌های روحی او سهل‌انگار باشیم بلکه باید نقص عصبی و روانی را مانند مرضی تلقی کرده و تحت مواظبت‌های مخصوص قرار دهیم ...، ایجاد شخصیت و اعتماد به نفس، در کودک یکی از وظایف تربیتی پدران و مادران است و پیدایش این حالت روانی در اطفال برنامه منظمی دارد که اگر با دقت بکار برده شود نتیجه، مثبت و فرزند باشخصیت بار می‌آید، و عدم توجه به آن باعث زبونی و فرومایگی طفل است. احترام به کودک و حسن معاشرت پدر و مادر با وی، یکی از اساسی‌ترین عوامل ایجاد شخصیت در کودک است. (فلسفی، بی‌تا، ۷۸، ۸۹). پیامبر گرامی اسلام این برنامه بزرگ را در یک عبارت بسیار کوتاه بیان فرموده است. به فرزندان خود احترام کنید و با آداب و روش پسندیده با آن‌ها معاشرت نمایید. «أَكْرَمُوا أَوْلَادَكُمْ وَ أَحْسِنُوا آدَابَهُمْ». (ابن ابی‌جمهور، ۱۴۰۵، ۱: ۲۵۴).

تحقیر و نادیده گرفتن شخصیت، نه فقط بزرگسالان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه کودکان را نیز دچار مشکل می‌کند. گاهی بی‌توجهی به شخصیت کودکان زیان‌بارتر از بی‌توجهی به شخصیت بزرگسالان می‌شود. مانند بزرگسالان کودکان هم حب ذات و خودخواهی دارند وقتی می‌بینند که در خانواده عزیز نیست، بر شخصیت و عزت و محبوبیت وی ضربه وارد می‌شود. کودکی که از پدر و مادر مورد تحقیر قرار می‌گیرند، و نادیده گرفته می‌شود، در بزرگی شخصیت و استقلال را از دست می‌دهد، خودش را یک موجود بدبخت و بی‌ارزش حساب می‌کند، هم برای خودش دردسر درست می‌کند و هم برای جامعه. پس (برخوردها را بر اساس احترام قرار دهید، به‌گونه‌ای که او احساس کند فردی عزیز و در نزد

شما محترم است. این احترام لازم نیست سرسری و بی حساب باشد، بلکه جدی و واقعی باشد، زیرا فرزند شما فردی عزیز، گرامی و امانت خدا است. اگرچه شیطنت می کند ولی امر ذاتی و سرشتی او نیست. شما می توانید او را از شیطنت و بداخلاقی پشیمان کنید و به راهش آورید). (قائمی، ۱۳۶۶، ۲۰۷).

از رفتارهای متداول حضرت رسول اکرم ﷺ در مقابل فرزندش فاطمه (س) و نیز نوه های عزیزش امام حسن و امام حسین علیهما السلام، احترام وصف نشدنی و برخاستن در مقابل آنان است. شیعه و سنی نقل نموده اند که آن جناب پیوسته با حضور دختر خردسالش، تمام قامت در برابر می ایستاد و احترامش می کرد. «اذا دخلت علی رسول الله قام الیها فقبّلها و اجلسها فی مجلسه». (چون فاطمه بر رسول خدا وارد می شد آن حضرت به احترام او بر می خاست و او را (یا دست او را) می بوسید و در جای خود می نشانید) (مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۷: ۷۱).

گاهی احترام و نیز مراعات خردسالی نوادگانش، را حتی در حال نماز می کردند و سجده نماز را طولانی می ساختند. حاکم در مستدرک، به سند خود از مردی به نام شداد بن هاد، روایت کرده که گوید:

خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي إِحْدَى صَلَاتِي الْعِشِيِّ الظُّهْرِ أَوْ الْعَصْرِ وَهُوَ حَامِلٌ أَحَدِ ابْنِي ابْنَتِهِ الْحَسَنِ أَوْ الْحُسَيْنِ عليهما السلام فَتَقَدَّمَ النَّبِيُّ ﷺ فَوَضَعَهُ عِنْدَ قَدَمِيهِ الْيَمْنَى ثُمَّ كَبَّرَ لِلصَّلَاةِ فَصَلَّى فَسَجَدَ بَيْنَ ظَهْرَانِي صَلَاتِهِ سَجْدَةً فَأَطَالَهَا فَرَفَعْتُ رَأْسِي مِنْ بَيْنِ النَّاسِ فَإِذَا النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدٌ وَإِذَا الصَّبِيُّ عَلَى ظَهْرِهِ فَرَجَعْتُ فِي سُجُودِي فَلَمَّا صَلَّى قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ سَجَدْتَ سَجْدَةً أَطَلَّتْهَا فَظَنْنَا أَنَّهُ قَدْ حَدَثَ أَمْرٌ أَوْ كَانَ يُوْحَىٰ إِلَيْكَ قَالَ كُلُّ ذَلِكَ لَمْ يَكُنْ وَ لَكِنَّ ابْنِي ارْتَحَلَنِي فَكَرِهْتُ أَنْ أُعَجِّلَهُ أَخْرَجَهُ الثَّلَاثَةَ. رسول خدا ﷺ در هنگام یکی از دو نماز ظهر یا عصر به نزد ما آمد و یکی از دو فرزندش حسن و حسین علیهما السلام را به همراه خود داشت، پس آن حضرت در جلوی صفوف ایستاد و آن دو کودک را نزد پای راست خود گذارد، سپس به سجده رفت و سجده را طولانی کرد راوی گوید: پدرم گفت: من از میان مردم سرم را از سجده بلند کردم و دیدم که رسول خدا ﷺ در سجده است و آن کودک بر پشت آن حضرت سوار شده، من به حال سجده

برگشتم و چون نماز آن حضرت تمام شد مردم عرض کردند: ای رسول خدا ﷺ در این نمازی که امروز خواندی سجده ای طولانی داشتی که در نمازهای دیگر نداشتی، آیا دستوری به شما در این باره رسیده بود یا وحی بر شما نازل گردید؟ فرمود: هیچ‌یک از اینها نبود، بلکه پسر من بر پشت من سوار شده بود و نخواستم او را ناراحت کنم تا هر کاری که می‌خواهد انجام دهد (نوری، ۱۴۰۸، ۵: ۴۳۲)؛ یا برای برآوردن حاجت آنان، نماز را با سرعت به پایان می‌برد. هر روز صبح بر سر فرزندان و نوادگانش دست نوازش می‌کشید و مهربانی و عطف نسبت به کودکان، خوی همیشگی آن حضرت بود.

با این همه، در بزرگداشت شخصیت کودکان باید همواره توجه داشت که این امر برای ارضای حس شخصیت طلبی آنان است. بدین سبب باید در انجام آن به شیوه‌ای گام برداشت که زمینه غرور و ناز پروری کودکان فراهم نشود و این امر زمانی است که ما همه شیوه‌های تربیتی را همگام عمل کنیم؛ چنان‌که رسول خدا ﷺ عمل می‌کرد.

۱۱. توجه به تربیت روحی و روانی کودکان

امروزه روان‌شناسان می‌گویند که یکی از مهم‌ترین عوامل اختلال در یادگیری، حواس و حافظه کودکان و مانع از رشد استعداد های آنان، محرومیت از بهداشت روانی است. زمانی که کودک به هر علت آرامش روان خود را از دست می‌دهد، بخشی از فعالیت‌های فکری وی که تنظیم‌کننده رشد ذهنی اوست، مختل می‌شود. مشکلات خانوادگی، مانند، بدرفتاری والدین با یکدیگر و با فرزندان، خشونت، ... عواملی است که روان کودک را به طرف نابسامانی سوق می‌دهد.

محبت والدین از همان بدو تولد، از مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر تربیت روحی و روانی کودک است. محبت و مهرورزی پدر و مادر بهترین و اولین زمینه برای شکوفایی استعدادهای کودک است.

(طفلی که از دوران اول کودکی به قدر کافی از مهر پدر و مادر بهره برده و از چشمه گوارای محبت سیراب شده است روحی شاد و روانی بانشاط دارد. او در باطن خود احساس محرومیت نمی‌کند و گرفتار عقده‌های درونی نیست، در دل وی گل‌های فضائل اخلاق، با

آسانی شکفته می‌شود و اگر در زندگی با موانعی موجه نگردد بشری مهربان و بافضیلت، انسان دوست و خدمت‌گذار خواهد شد). (فلسفی، بی‌تا، ۱۶۱). آنچه مایه تقویت روحیه بچه می‌شود محبت و مهرورزی به کودک، بوسیدن در برخی موارد، جایزه دادن و تشویق کردن است.

۱۲. اظهار محبت سبب مصونیت از افسردگی‌ها

علاقه و محبت به فرزند یک امر طبیعی است، همه والدین کودکان خویش را دوست دارند، ولی باید محبت خویش را اظهار کنند به خاطر اینکه کودک در مرحله‌ای است که لمس و مشاهده را حس می‌کند لذا والدین باید دوست داشتن و علاقه و محبت خویش را از دل به زبان و عمل آورند تا کودک، آن را احساس و لمس کند. و این با بوس کردن، در آغوش گرفتن، و نوازش‌ها امکان‌پذیر هست. شاید به همین علت باشد که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرمایند: «قَبِّلُوا أَوْلَادَكُمْ فَإِنَّ لَكُمْ بِكُلِّ قُبْلَةٍ دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ خُمُسُمِائَةِ عَامٍ». (فرزندان خود را ببوسید؛ زیرا به خاطر هر بوسه‌ای درجه‌ای در بهشت برای شما مهیا است) (طبرسی، ۱۴۱۲، ۲۲۰).

در جای دیگر درباره‌ی فضیلت بوسیدن فرزند می‌فرمایند: «مَنْ قَبَّلَ وَلَدَهُ كَتَبَ اللَّهُ - عَزَّوَجَلَّ - لَهُ حَسَنَةً وَمَنْ فَرَّحَهُ فَرَّحَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (کلینی، ۱۴۰۷، ۶: ۴۹). (کسی که فرزندش را ببوسد، خداوند حسنه‌ای برای او می‌نویسد و کسی که او را خوشحال کند، خداوند او را در روز قیامت خوشحال می‌کند). روزی رسول اکرم صلی الله علیه و آله، حسن و حسین علیهما السلام را می‌بوسید. اقرع بن حابس که این صحنه را می‌دید به حضرت عرض کرد: من ده فرزند دارم ولی هرگز حتی یکی از آن‌ها را نبوسیده‌ام. حضرت صلی الله علیه و آله به او فرمود: «مَا عَلَيَّ إِنْ نَزَعَ اللَّهُ الرَّحْمَةَ مِنْكَ» (من چه کنم که خداوند رحمت را از قلب تو برداشته است). (مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۰۱: ۹۲).

از این روایات نتیجه می‌گیریم که از نظر دین مبین اسلام، همه پدر و مادران موظف هستند که نسبت به کودکان خود با مهر و محبت برخورد کنند و والدینی که چنین رفتاری را نداشته باشند، نه تنها بی‌عاطفه بشمار می‌آیند بلکه دستورات ارزشمند اسلام را نادیده می‌گیرند. کودکانی که از محبت والدین برخوردار باشند، ابتلا به عقده نفسانی و کمبود و حقارت

مصون می‌مانند، و برعکس کودکانی که از محبت‌های پدر و مادر محروم بوده، احساس محرومیت می‌کنند و بالاخره دچار مشکلاتی مانند تندخویی، لجبازی، خشونت، گریه، افسردگی می‌شوند.

نتیجه

یافته‌های این مقاله حاکی از آن است که برای مؤثر بودن تعلیم و تربیت، امنیت روانی لازم است بنابراین در تعلیم و تربیت دیدی همه‌جانبه داشته باشیم و هنگام تربیت کودکان از دوران طفولیت درباره امنیت روانی، دقت لازم را داشته باشیم تا در بزرگسالی افرادی اجتماعی و جامعه‌پذیر گردند. استعدادهای انسان با تعلیم و تربیت شکوفا می‌شوند. افراد و اشخاص هستند که جوامع را تشکیل می‌دهند لذا اگر در مرحله تکوین، افراد درست تربیت شوند جامعه نیز به تبع افراد و آحاد تربیت یافته و جامعه سالم خواهد شد. دین مبین اسلام برای اینکه صلح و امنیت روحی و روانی را در زندگی انسان استقرار بخشد، تعلیم و تربیت درست را معرفی نموده است. اسلام تأکید دارد که رابطه با تعلیم و تربیت انسان باید قبل از استقرار نطفه بلکه قبل از ازدواج اهتمام کند و اسلام برای این دستورات خاص و ویژه‌ای را در نظر گرفته است به نظر نگارنده انتخاب مادر برای فرزند، توجه به سلامت جسمی و روحی مادر، ایجاد محیط سالم و آرام در خانواده، اثر تغذیه مادر بر فرزند، محبت به فرزند، تربیت فرزندان با اعطای شخصیت، توجه به تربیت روحی و روانی کودکان، و همچنین اظهار محبت از دستورات اسلامی است که سبب مصونیت از افسردگی و مهم‌ترین راه تربیت محسوب می‌شوند. برای همین می‌توان به صراحت بیان کرد که امنیت روانی در تعلیم و تربیت نقش به‌سزایی در تکوین شخصیت انسان می‌شود.

کتابنامه

قرآن کریم.

- صحیفه امام رضا علیه السلام، ترجمه حجازی، کنگره جهانی امام رضا علیه السلام، مشهد، چاپ اول، ۱۴۰۶ ق.
- ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبة الله، شرح نهج البلاغة لابن ابی الحدید، مكتبة آية الله المرعشي النجفي، قم، چاپ: اول، ۱۴۰۴ ق.
- ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی اللئالی العزیزية فی الأحادیث الدینیة، دار سید الشهداء للنشر، قم، چاپ اول، ۱۴۰۵ ق.
- احمد صادقیان، قرآن و بهداشت روان، انتشارات پژوهش های تفسیر و علوم قرآن قم، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- آمدی تمیمی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، محقق/مصحح: رجائی، سید مهدی، دار الكتاب الإسلامی، قم، ۱۴۱۰ ق.
- بیج، ریموند، ما و فرزندان ما، ترجمه بانو منیر مهران، موسسه مطبوعاتی امیرکبیر، بی تا.
- پاینده، ابو القاسم، نهج الفصاحة (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله)، دنیای دانش، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۲ ش.
- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعة، مؤسسة آل البيت علیهم السلام، قم، چاپ اول ۱۴۰۹ ق.
- صدرالدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، شرح اصول کافی (صدرا)، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۳ ش.
- صدوق، ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۴۱۳ ق.
- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، الشریف الرضی، قم، چاپ چهارم، ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش.
- فلسفی، محمدتقی، گفتار فلسفی کودک، از نظر وراثت و تربیت، هیئت نشر معارف اسلامی، تهران، چاپ هشتم، بی تا.
- قائمی، علی، روانشناسی و تربیت کودکان شاهد، چاپخانه کلینی، چاپ اول، ۱۳۶۶.
- کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، دار الکتب الإسلامیة، تهران، چاپ چهارم، ۱۴۰۷ ق.

کریمیان، حسین، محمد شفیعی مازندرانی، مقدمه‌ای بر روان‌شناسی اسلامی، انتشارات عصمت، قم، چاپ اول، پاییز/۱۳۸۷.

مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی، بحار الأنوار، دار إحياء التراث العربی، بیروت، ۱۴۰۳ق.

مظفر نجفی، محمدحسن، دلائل الصدق لنهج الحق، مؤسسة آل البيت علیهم‌السلام، قم، ۱۴۲۲ق.

نوری، حسین بن محمدتقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل مؤسسة آل البيت علیهم‌السلام، قم،

چاپ اول، ۱۴۰۸ق.

ورام، ابن أبی فراس، مسعود بن عیسی، مجموعة ورام، مكتبة فقيه، قم، چاپ اول، ۱۴۱۰ق.